

významných bádání „nových“ historických disciplín. Už autorovy poněkud zploštělé úvahy nad novými „mikrohistoriemi“ ukazují, že syntéza, která by měla překročit rámec diplomaticko politických a socio-ekonomických dějin, by musela mít výrazně jinou strukturu, a to jak po stránce tematické, periodizační a hierarchizační, tak ve vztahu makro- a mikroperspektivy. Domnívám se, že například tzv. nové kulturní dějiny poskytují dostatek materiálu pro vypracování takových syntetizujících konceptů, jen by bylo nutné provést složitou práci heuristickou a především teoretickou, která by vytvořila nový koncept syntézy jako takové. Do té doby, obavám se, budou za převratné události dějin považovány stále jen války, revoluce, popřípadě „revolty“ a změny politických režimů, jak to ve své knize „konsenzuálně“ konstatuje Jan Křen (s. 15).

Karel Šima

MARTIN WIHODA, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti,*

Praha 2005, Argo, 318 s.,

ISBN 80-7203-682-3

Na prahu knihy Martina Wihody stála studie, publikovaná roku 1993,¹ o souboru tří listin vydaných roku 1212 Fridrichem II., tehdy ještě jen sicilským králem, a nazývaných dnes souhrnně Zlatá bula sicilská. Konkrétně šlo o smysl listiny třetí, která je privilegiem pro moravského markraběte Vladislava Jindřicha. V něm použitá formulace, ve které Fridrich markraběti „svěřuje a potvrzuje Mocran et Mocran“, je dnes již téměř legendární záhadou² bádání o českém středověku. Wihodův originální rozbor vzbudil značnou pozornost.³ Jeho nová práce ukazuje, jak velice se autor vzdálil od svého původního přemýšlení o třech listinách (aniž by přitom svá původní východiska popíral) a jak komplexním problémem českého středověku, novověku i současnosti soubor listin Zlaté buly sicilské je. Wihoda se jen okrajově drží „pomocnovědné“ díkce původní práce z roku 1993 a předkládá monografii, ve které cizelovaný faktografický medievistický výklad stojí proti kolektivní paměti současného českého národa jako jednoho z typických společenství paměti.⁴ Jeho „Zlatá bula“ tak není klasickým historiografickým dílem o českých zemích ve 13. století, ale není ani pouhou reflexí známých historických výkladů důležitých dějinných událostí, které jsou v současné době v euro-americké historiografii tak módní.⁵

Wihoda na téměř dvou stech stranách vybroušeným stylem podává jakousi totální historii tří listin „Zlaté buly“. Již v úvodní kapitole *Vrstvy paměti* začíná stopovat historiografický zájem o listinný soubor od středověku po současnost, který

1 MARTIN WIHODA, *Mocran et Mocran*, ČČH 92/1994, s. 213–226.

2 WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 52–67. K tomu srov. FRANTIŠEK PALACKÝ, *Dějiny národa českého*, díl 1, Praha 1894⁴, s. 285; BERTHOLD BRETHOLZ, *Mocran et Mocran. Zur Kritik der goldenen Bulle Königs Friedrichs II. für Mähren vom Jahre 1212*, ZVGMS 5/1901, s. 305–320; JOSEF ŠUSTA, *Václav II. a koruna polská*, ČČH 21/1915, s. 313–346; RUDOLF KOSS, *Mocran et Mocran*, Zvláštní otisk ze Zpráv českého zemského archivu 7/1927, s. 3–4; JAROSLAV GOLL, *K výkladu privilegia Fridricha II. pro království České*, VKČSN 1903, s. 1–9; ZDENĚK FIALA, *O Zlaté bule sicilské*, *Dějiny a současnost* 4/1962, č. 6, s. 1–3.

3 IVAN HLAVÁČEK, *Ještě jednou – a ani to možná ne naposledy – Mocran et Mocran*, in: In memoriam Josefa Mačka (1922–1991), (edd.) Miloš Polívka, František Šmahel, Praha 1996, s. 45–50; JOSEF ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198–1253*, Praha 2002, s. 109–110.

4 Srov. řadu knih od Pierra Nory vycházejících po názvem *Entre Mémoire et histoire* v nakladatelství Gallimard.

5 Ne vždy se jedná o práce přínosné – srov. například MAX KERNER, *Karl der Große. Entschleierung eines Mythos*, Köln 2000.

tak předsazuje vlastní rekonstrukci středověkých událostí kolem listin. Zjišťuje, že do širší učené rozpravy uvedl „Zlatou bulu“ s vlasteneckým nadšením Václav Vladivoj Tomek.⁶ Téměř okamžitě zastínila první listina, popisující práva a povinnosti českých králů k římské říši, zbylé dvě a stala se žhavým tématem a proměnlivým argumentem ve sporu českých a německých historiků, který se táhl od konce 19. století až do 50. let století následujícího. Právně-politický význam první listiny pro českou společnost rostl především ve 30. letech. Jako taková byla pojmána i v době poválečné a prakticky až do současnosti. Ve třetí kapitole *Paměť listiny* se autor vrací o osm set let zpět na švýcarsko-německé pomezí k procesu zlistinění souboru Zlaté buly sicilské – k rolím notáře Jindřicha, patrně cisterciáka z alsaského kláštera Pairis, a vydavatele, „vyvoleného“ císaře Fridricha II.⁷ Obloukem se tak dostane ke své interpretaci pasáže třetí listiny o *Mocran et Mocran*, kterou dále rozvádí. Ač jeho vývody ve třetí kapitole nepostrádají logiku, zůstávají bohužel v několika bodech, kvůli nedostatku pramenů, nedoložitelnými hypotézami,⁸ právě tak jako interpretace dalších historiků, kteří se pokoušeli problém obdarování moravského markraběte vyřešit před ním. Ve čtvrté kapitole autor podrobně rozebírá obsah první z listin,⁹ který uvádí sebejistými interpretacemi pramenů do kontextu politických dějin českých zemí od 10. do 13. století i do širších souvislostí evropských. Kapitola pátá *Listina v paměti* pak tvoří stěžejní část knihy. Wihoda dokazuje, že pro Přemysla Otakara I. pozbyla první z listin sicilské buly státoprávního významu již roku 1216, kdy byla z nástupnických důvodů nahrazena dnes nepřilíh známou Zlatou bulou ulmskou, a nebyla dokonce ani zmíněna Melfskou bulou z roku 1231, kterou Fridrich II. potvrdzoval intronizaci Václava I. a která prakticky rušila právo českých urozců schvalovat každého nového panovníka. Dále jsou pojednány osudy majetků darovaných druhou a třetí listinou a „další život“ „Zlaté buly“ v období po vymření Přemyslovců. Ve změně

6 VÁCLAV VLADIVOJ TOMEK, *O právním poměru Čech k někdejší říši německé*, ČČM 31/1857, s. 491–496.

7 Studii na toto téma Wihoda uveřejnil již dříve – *Imperator electus*, in: *Verba in imaginibus*. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám, (edd.) Martin Nödl, Petr Sommer, Praha 2004, s. 299–307.

8 Například teorie o tom, že Fridrichovi II. doručil po norimberské volbě soupis českých požadavků Jindřich z Neufen a mladý „zvolený císař“ pak po poradě s papežem nechal předlohu přepracovat podle zvyklostí sicilské kanceláře – M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 42–44. Také nemůžeme s určitostí tvrdit, podle jakých předloh byla „Zlatá bula“ koncipována (s. 113n.) – k tomu srov. recenze Wihodovy knihy od Karla Hruzy – <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/2006-1-178>. Těžko doložitelnou zůstává i hypotéza o polské koruně, kterou měl roku 1085 získat Vratislav I. – M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 104–107, k tomu srov. JOSEF ŽEMLIČKA, „Polská koruna“ Vratislava II. aneb čím bo (ne)mohl obdarit Jindřich IV., ČČH 104/2006, s. 1–46.

9 První část kapitoly je přepracováním autorovy starší studie – MARTIN WIHODA, *Polská koruna českých králů*, ČČH 102/2004, s. 721–744.

mocensko-politické realitě se pozapomenutý soubor listin, resp. konfirmace první z nich, „stává s mírnou nadsázkou (...) jakýmsi ‚rodným listem‘ stavovské monarchie“,¹⁰ aby nakonec díky Karlu IV. zažila „Zlatá bula“ slavnostní renovaci v rámci jeho státnické koncepce, kde se propojila vzpomínka na dobu knížecí s představami císaře o „moderním“ království. Poslední kapitola, včetně krátkého epilogu, je shrnující. Rekapituluje široce rozvrženou mocenskou hru po smrti císaře Jindřicha VI., jejíž důležitou součástí byly listiny Zlaté buly sicilské a která byla zdánlivě ukončena dosednutím mladého Fridricha II. na římský stolec. Wihoda konstatuje kontinuitu paměti první ze tří listin v českých a německých učebnicích od poloviny 19. století přes první republiku a období socialismu až do dneška jako nezpochybnitelného pomníku české státnosti. Epilog pointuje mladičkový císař, který ve vlhkých spodkách cestuje severní Itálií za vysněným říšským trůnem. Autor zde naposledy – opět díky dynamickému slohu a perfektní znalosti pramenů – rozehrává scénu evropského mocenského zápasu počátku 13. století. Nyní si ale klade otázku jinou: Co kdyby se mladík z Apulie římským vládcem nestal a soubor Zlaté buly sicilské by tak nebyl nikdy sepsán? Chyběly by listiny vůbec někomu? Tato otázka je zcela legitimní, neboť Wihoda v předchozí kapitole dokázal fakticky vymazat význam Zlaté buly sicilské jako pomníku české státnosti 13. věku! Díky otázce položené v závěru můžeme příběh dále domýšlet a dovyprávět sami.

Změněná perspektiva nemodifikuje jen odborný „pozitivistický“ pohled na 13. století (v něm upravuje jen několik datací), ale ukazuje ve zcela novém světle především historicko-legitimizační snahy, rodící se ve chvíli, kdy Václav Vladivoj Tomek soubor listin Zlaté buly uvedl do knih a učebnic. Se ztrátou tří listin pro 13. století se proměňuje celý smysl příběhu o českém středověku, jak jsme ho byli zvyklí vnímat už ve škole. A co je důležitější: Začínáme si uvědomovat (a snad brzy dokážeme i reflektovat), že jsme zde ve vleku metavyprávění, čili – řečeno s autory knihy *Retelling Stories, Framing Culture*, kteří vycházejí z průkopnických prací Jean-Françoise Lyotarda¹¹ – „globálního nebo totalizujícího kulturně-narativního schématu, který uspořádává a vysvětluje znalost a zkušenost“.¹² Při aplikaci takového schématu na dějiny vzniká jejich umělá konceptualizace, která nabízí koherentní rámec, ve kterém pak prameny jakoby samy promlouvají. Expli- citní historické metavyprávění bylo účinným politicko-mocenským nástrojem jak

10 M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 158.

11 JEAN FRANÇOIS LYOTARD, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Minneapolis 1984.

12 JOHN STEPHENS, ROBYN MCCALLUM, JACK ZIPES, *Retelling Stories, Framing Culture: Traditional Story and Metanarratives in Children's Literature*, bez místa vydání 1998, s. 6.

pro nacionalismus, tak komunismus, stejně tak ale bylo implicitní metavyprávění o demokratickém pokroku ideologizováno liberály.¹³ Takové tradiční vyprávění první poloviny 20. století těžší z poněkud přečeňované a málo reflektované metody politických dějin, kdy o průběhu dějin rozhodují vyhrané či prohrané osudové bitvy, náhlá úmrtí, dobří či špatní panovníci, svěhlavá šlechta nebo úředníci.¹⁴ Historické dění je přetíženo významy, dramatizováno a rytmizováno důležitými daty. Kolektivní aktéři se stávají nositeli dění a mají s ním být pokud možno totožní.¹⁵ V českém prostředí jeden z rysů takové dramaturgie uměleckými prostředky pochopili a velmi trefně vyjádřili Ladislav Smoljak a Zdeněk Svěrák ve své vtipné teorii o našich slavných prohrách a o zapamatovatelných historických datech. První z listin Zlaté buly sicilské v tomto příběhu vystupuje jako rozmach české středověké státnosti, po kterém vyniká kontrastní úpadek v podobě bitvy na Moravském poli a „zlých létech“ po smrti krále „železného a zlatého“. Stejně tak zde můžeme odhalovat příběh o „trnité“, ale konečným úspěchem korunované cestě českých panovníků ke královské hodnosti, jako by šlo o závazek předávaný z generace na generaci, který nakonec vyplývá ve schéma dvou „neúspěšných“ království, kdy jsou královská pomazání nedědičná, a třetího „završujícího“ období Přemysla Otakara I., který získal dědičně královskou hodnost roku 1198 od Filipa Švábského a pak roku 1203 od Oty IV. Brunšvického. V kolektivní paměti tyto dva významné akty ale vymazala právě zlatá bula Fridricha II., protože se dochovala a byla sepsána v dobře zapamatovatelném letopočtu 1212. Této koncepci nahrává i stále tradiční dělení vrcholného středověku u nás na Čechy knížecí a Čechy královské a stále používaná šablona o stýkání a potýkání se žilvu německého a českého. Taková conceptualizace se objevuje i v jiných „národních dějepisectvích“ – kupříkladu v Německu je to vyzvedávání „zlatých věků“ vlády Ottonů a Štaufů a období „úpadku“ za vlády Jindřicha IV., kterým je dodnes věnována většina historiografické produkce o středověku. Pro úplnost je ale třeba dodat, že ne vždy musí být metavyprávění vnímáno negativně, mnohdy je pozitivní výzvou, i když pokaždé více či méně omezuje širší možných interpretací. Ať už metanaraci vyvracíme, nebo dokládáme, je nutná badatelská sebereflexe a snaha zkoumanou dobu chápat prostřednictvím jí samotné s její mnohostí i protiklady.

13 GABRIEL MOTZKIN, *Das Ende der Meistererzählungen*, in: *Kompass der Geschichtswissenschaften. Ein Handbuch*, hrsg. von Joachim Eibach, Günther Lottes, Göttingen 2002, s. 373.

14 K takovému zjednodušování je mediévistika náchylná především díky neúplné pramenné základně.

15 WALTER POHL, *Ursprungserzählungen und Gegenbilder. Das archaische Frühmittelalter*, in: *Meistererzählungen vom Mittelalter. Verlaufsmuster und Epochenimaginationen in der Praxis mediävistischer Disziplinen*, hrsg. von Frank Rexroth (v tisku). Za zpřístupnění textu děkuji autorovi.

Autor mýtus o listinách Zlaté buly sicilské odhaluje a jeho opodstatněnost hodnotí méně s pomocí teorie (a teorií), nýbrž důrazem na klasickou pramennou kritiku. Hlásí se doslovně k „dědictví pozitivismu německého ražení, jemuž kraluje dokonale zvládnutý popis, který je nejen nositelem a vypravěčem příběhu, ale zároveň mentálním a řemeslným vrcholem historikovy práce“.¹⁶ Cíl, který si vytýčil, splnil touto metodou beze zbytku. Možná ale vlastním dekodováním vytvořil skutečně nové kódování, které sám ostře vnímá.¹⁷ V jeho středověku jednají panovníci, biskupové a kronikáři,¹⁸ čtenář stále přisedá ze hřbetu koně na trůn a zpět, v klíčových kapitolách čte v podstatě klasické právně-politické a událostní dějiny (pravda ale je, že příběh „Zlaté buly sicilské“ je příběhem králů, trůnů, politiky a práva). Vzhledem k naléhavým otázkám po smyslu dějin a jejich paměti, které autor klade, i k jeho zjevnému uvědomování si souvislosti vlastní práce by ale explicitnější sebereflexe mechanismů vlastního myšlení mohla čtenáři poskytnout návod, jak některé otázky, k nimž kniha inspiruje, zodpovědět.¹⁹ Jaké jsou například příčiny následujících hodnocení? Stav české politiky za krále Vladislava I. je označen jako skličující, Vladislav Jindřich je moudrým a klidným pilířem vlády Přemysla I., Petr Žitavský je pověstně svědomitý a Bertold Bretholz kritický a nezaujatý. Právně-politický pohled na dění kolem zmiňovaných listin by mohl být zásadně doplněn – ne odstraněn – dalšími přístupy, jejichž autoři by nemuseli být nutně „tvůrčové velkolepých schémat, jimž pro zkoumání složitých konceptů nezbyvá čas ani prostor na vlastní výzkum“.²⁰ Martin Wihoda fyzicky dokázal bezvýznamnost a jepičí život souboru listin Zlaté buly sicilské pro 13. století, čímž vyvrátil jeden historický mýtus. Rozšířením historikovy vnímavosti vzhledem k českému středověku by však mohlo dojít k mnohem plošnějšímu a systematictějšímu znovupromyšlení historiografických interpretací i k postupné dekonstrukci dalších stávajících historických mýtů. Něco takového může být ale výsledkem pouze přísně interdisciplinárního přístupu a úzké spolupráce nejen oborů hospodářských, sociálních a kulturních dějin, ale obecně i mediévistiky, dějin středověké filozofie a teologie, archeologie, historické psychologie atd.²¹

Nové metody, modifikující širší pramenné základny a formulující nová témata,

16 M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 196.

17 M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 9, 107, 212 apod.

18 Dílo těch posledně jmenovaných je však excerpováno jen z hlediska jeho „výpovědní hodnoty“.

19 Požadavky na současnou historiografickou práci formuloval nad diskusí Johannese Frieda a Gerda Althoffa HANS-WERNER GOETZ, *Moderne Mediävistik. Stand und Perspektiven der Mittelalterforschung*, Darmstadt 1999, s. 371–379.

20 M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 196.

21 Interdisciplinární přístup, který není omezován politickou chronologií, v poslední době představil archeolog JAN KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005.

mimo jiné prostřednictvím důsledné evropsky pojaté komparace jevů a událostí,²² mohou bádání o pramenně nikoli ideálně doloženém českém středověku jen obohatit. Takové přístupy by mohly mimo jiné zamezit přenášení novověkého a současného chápání termínů jako stát, národ či právo do středověku a pomoci středověké termíny interpretovat v rámci kultury doby, kdy byly zachyceny v pramenech. Z českého středověku by tak nezmizely jen „státoprávní“ listiny, ale také jiné „obrozenecké“ pomníky a pilíře pozdějších metavyprávění. Wihoda sám si je těchto možností vědom a naznačuje je v pravidelně publikovaných recenzích prací současných zahraničních medievalistů. Jejich bádání se nesnaží vnutit všemu domácímu kladný a všemu cizímu záporný podtón, zajímají je středověcí lidé jako takoví.

Skromnější prostor, než jaký autor věnoval středověkým dějinám, zaujímá rozbor novověkého „druhého života“ tří listin. Zahrnuje jejich reflexi jak v odborné historiografii,²³ tak v učebnicích dějepisu pro gymnázia i nižší školy.²⁴ Význam Zlaté buly rostl od přelomu století, kdy ji například Jaroslav Goll nazval „magnou chartou“ práv a povinností českých zemí k říši.²⁵ Václav Vaněček listiny v roce 1945 naopak zcela zatracoval jako „přímo urážku českého práva a nehoráznost“.²⁶ Ač se další vývoj výkladu listin vyvaroval obou extrémů, stala se především první listina souboru národním pomníkem, který opomíjel jak význam, tak vlastní smysl události roku 1212. Důvod, proč tomu tak je dodnes, podle Wihody dokazuje, že „výklad starších českých dějin stále diktují nebo alespoň ovládají národně-obrozenecké předsudky a představy“.²⁷ V odpovědi na otázku, jak se písemnosti dostaly do historického povědomí, Wihoda uvádí, že šlo sice o „jen málo důvěryhodné, paradoxně však jediné schůdné řešení“,²⁸ když bylo v polovině 19. století nutné vyložit v učebnicích pro české nižší a vyšší školy proměnu českého knížectví na dědičné království. Význam učebních textů a jejich účinek na kolektivní paměť rostl po roce 1918. Otázku, proč tomu tak bylo, zodpovídá autor poukazem na obrozenecké legendy a legitimizační mýtus mladé republiky. Důležitým byl podle něj „sličný vzhled“ listin sloužící, stejně jako u dalších symbolů, k jejich ritualizaci. Wihoda bohužel více nezkoumá osobnosti autorů, kteří vymýšleli smysl Zlaté buly sicilské, a podrobněji nerozebírá ani společnost a kulturu 19. a 20. století a její vzpomínání. Rozbor

22 Srovnej především ROBERT BARTLETT, *The Making of Europe. Conquest, Colonization and Cultural change 950–1350*, Princeton 1994.

23 M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 16–28.

24 M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 188–192.

25 J. GOLL, *K výkladu privilegia Fridericha II.*, s. 9.

26 VÁCLAV VANĚČEK, *Stát Přemyslovců a středověká říše*, Praha 1945, s. 54–56.

27 M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 196.

28 M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 189.

kolektivního vzpomínání je úkolem, který čeká na obsáhlejší studii, jež je výzvou pro českou sociologii a kulturní vědu a samozřejmě i dějiny doby nejnovější. Pro pochopení společenské paměti je třeba ji pojmovit jako kulturu vzpomínání, a tuto jako klíčový pojem sociálních dějin. Ten můžeme metodologicky uchopit, pokud budeme vycházet ze základních prací sociologických škol Émile Durkheima, Maurice Halbwachse a Marcela Mause, které shodně tvrdí, že veškerá paměť je sociálně zprostředkovaná a že kolektivní paměť je souhrnem pamětí jednotlivých společenských skupin. Nejvlivnější výsledky k tomuto tématu předložil v poslední době německý egyptolog a kulturolog Jan Assmann. Ten se ve své zásadní práci *Kultura a paměť*²⁹ ptá, „jak si společnosti vzpomínají a jak jsou při vzpomínce na sebe samé imaginativně činné“.³⁰ Jeho studie kulturní paměti se soustřeďuje na rozhodující proměny konektivní struktury, kterou vytváří každá kultura dané společnosti. Assmann tvrdí, že minulost jako taková vzniká teprve tím, že se k ní lidé vztahují, a že společnost je schopna vzpomínat si jen na to, o čem komunikuje a co je schopna lokalizovat v referenčním rámci kolektivní paměti.³¹ Jeho teorie o figurách vzpomínání, spočívající na pracích Maurice Halbwachse, jsou použitelné i v případě „druhého života“ listin Zlaté buly sicilské. Ustavující se mladý český národ hledající svou identitu³² nacházel podporu a obecný smysl ve vymyšleném obsahu konkretizovaném v honosné listině položené do dávnověku 13. století, do doby slavného krále Přemysla I. Řečeno s Assmannem se nestabilní komplex národa jako integritivně vystupňovaný kulturní útvar tímto způsobem pokoušel stabilizovat. Trochu zjednodušeně můžeme říci, že první z listin Zlaté buly sicilské plnila podobnou funkci, jakou měl plnit také neuskutečněný projekt výstavby pyramidy výjimečných rozměrů, kterou navrhoval pro Londýn kolem roku 1800 William Wood. Smyslem obou bylo nahrazení periferních identit hlavní kolektivní identitou národní, a tím i ostřejší vymezení se vůči okolnímu světu. Středověká listina tak nabývala pro tehdejší českou společnost stále většího významu. Její „vymyšlený“ význam tkvěl totiž ve státotvorném právní aktu, který byl určující kategorií v tehdejších kolektivním vědomí i určující kategorií historické školy, vycházející z metod právních dějin. Česká společnost se tak vyrovnávala kulturním nárokům klasické německé historické školy říšských dějin, jak o ní píše František Graus.³³

29 JAN ASSMANN, *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a kulturní identita v rozvinutých kulturách starověku*, Praha 2001.

30 J. ASSMANN, *Kultura a paměť*, s. 22.

31 J. ASSMANN, *Kultura a paměť*, s. 32–35; referenčním rámcem kolektivní paměti jsou i metavyprávění.

32 J. ASSMANN, *Kultura a paměť*, s. 34: „Nové začátky, renesance či restaurace nastupují vždy ve formě opětovného obratu k minulosti.“

33 FRANTIŠEK GRAUS, *Volk, Herrscher und Heiliger im Reich der Merowinger. Studien zur Hagiographie der Merowingerzeit*, Praha 1965, s. 16–18.

Martin Wihoda předkládá moderní, mnohvrstevnatou a erudovanou práci, která prezentuje nejen nové interpretace dějinných událostí podepřené analýzou velkého množství pramenů, ale, a to je stejně důležité, vytváří prostor dalšímu myšlení o středověkých a také novověkých dějinách a ukazuje nové směry dalšímu bádání. I když si je autor vědom, že jeho závěry jsou jen „novým kódováním“, nebojí se je vyslovit, a tím i vystavit kritice a konfrontaci s názory jinými. Mediavista, putující mezi minulostí a přítomností, aniž by si oba pojmy pletl, tak plně a vědomě naplňuje slova Maurice Halbwachse o tom, že „dějiny začínají až tam, kde přestává tradice a rozpadá se společenská paměť“.³⁴

Jan Kremer

34 J. ASSMANN, *Kultura a paměť*, s. 43.

JAN KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*,

Praha 2005, Nakladatelství Lidové noviny, 626 s., ISBN 80-7106-175-1

Dějiny jako instrument zdůvodňování vlastní existence v daném prostoru a čase, či dějiny jako zdroj kulturních hodnot současné evropské civilizace? Takové jsou hlavní otázky, které si klade hned na počátku své knihy vedoucí archeologického pracoviště Karlovy univerzity Jan Klápště. Jeho kniha je vlastně plná otázek a také odpovědí, které nejsou vždy vyčerpávající, jsou však ve své zásadě poctivé a přiznávají nejednou chabou znalost vědy o určitém jevu. A přitom jde o problematiku navýsost důležitou a podstatnou. Klápště totiž zaměřuje svoji pozornost na 13. století, označované v naší historické literatuře nejružnějšími přídomy a epiteti: století velkého přerodu, převratné století, doba velkých změn atd., aniž si mnozí z autorů zcela jasně uvědomují, že jde o čas a události pevně spojené s procesy odehrávajícími se v sousedství i ve vzdálenějších regionech Evropy a také pevně vklíněné v předchozím a potomním čase. Náš autor však nechce vytvářet nové koncepce, naopak, sám hned v úvodu nazvaném *Středověk vzdálený i blízký* říká, že chce otevírat problémy a propojovat výsledky práce archeologů, historiků, znalců dějin umění a dalších, kteří mohou přispět svým dílem poznání k vytváření komplexnějšího obrazu či obrazů. Symbolem kontrastu „starého“ a „nového“, tj. proměněného, zlepšeného se mu stává jedno z vyobrazení legendy o sv. Hedvice obsažené ve slezském Ostrovském kodexu. Na straně Piastovce Jindřicha muži v románských tunikách s podholenými hlavami, na straně Hedviky a jejího otce Bertolda muži v módních oděvech poloviny 14. století s opeřenými klobouky a kuklami. Celá scéna představuje asi umělcovu stylizaci, vypovídá však cosi o představách, jaké měli lidé o procesech, jež se odehrávaly sto let předtím. Návštěvou Viprechta Grojčského, saského velmože, úzce spojeného s pražským dvorem ve druhé půli 11. století, zase J. Klápště ukazuje na některé aspekty kolonizačního procesu, jak je zachycují dobře informované pegavské anály.

Proměny moci mocných zní název druhé části knihy a jde o klíčový text, který přináší informace podávané v souvislostech, jež v dílčích či naopak příliš komplexních pohledech mohly unikat a namnoze také unikaly. Autor zde sleduje vágní předpoklady o sociální stratifikaci na Velké Moravě, jež měla být podle některých autorů jakýmsi předobrazem vnitřního ustrojení raného přemyslovského státu, a konstatuje ošidnost vytváření závěrů na základě doprovodného materiálu v hrobech. Na druhé straně zjišťuje pravděpodobnost manipulace s lidmi a jejich cílených přesunů v rámci organizace mojmírovského panství. Zaměřuje se na dvorce,